

Список використаних джерел

1. Козяр, М. І. Психологія професійної адаптації в правоохоронних органах. Львів: ЛьвДУВС, 2021. 248 с.
2. Карамушка, Л. М. Психологія професійної взаємодії в органах внутрішніх справ. Київ.: Ін Юре, 2020. 276 с.
3. Ковальова, О. В. Психологічна безпека в колективах силових структур: монографія. Харків: ХНУВС, 2019. 222 с.
4. Синельникова, І. Б. Комунікативна ефективність у структурі професійної діяльності поліцейських. // Психологія і суспільство. 2022. №1. С. 35–41.
5. Хміль, Н. І. Психологічні основи управління в органах правопорядку. Київ.: Академія управління МВС, 2021. 319 с.
6. Професійно-психологічна підготовка працівників слідчих підрозділів : навч. посіб. / І. В. Жданова, П. В. Макаренко, Н. Е. Мілорадова та інші ; за заг. ред. І. В. Жданової ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2014. 516 с.
7. Кайдалова Л. Г., Пляка Л. В. Психологія спілкування навчальний посібник. Харків. НФаУ. 2011. 132 с

Олена Калінюк,

здобувач ступеня вищої освіти
бакалавра навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії
внутрішніх справ

Науковий керівник:

старший викладач кафедри
психології навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх
справ **Оксана Христюк**

ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДИХ ПІДПРИЄМЦІВ: ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

В умовах євроінтеграційних прагнень України, формування високого рівня правової культури серед молодих підприємців набуває не просто юридичного чи економічного, а й глибокого психологічного значення. З психологічної точки зору, становлення правової культури молодого підприємця є

процесом інтеріоризації правових норм і цінностей, що впливає на його когнітивні установки, емоційні реакції та поведінкові патерни у бізнес-середовищі.

Слід зазначити, що низький рівень правової культури може призводити до наступних негативних явищ:

1) підвищеної толерантності до правопорушень. Молоді підприємці можуть легше вдаватися до тіньових схем або ігнорувати законодавчі вимоги через недостатнє усвідомлення їхньої важливості або через негативний попередній досвід. Це пов'язано з особливостями їхнього правового мислення та ціннісних орієнтацій;

2) зниження рівня довіри до правових норм та державних інституцій. Нерозуміння або ігнорування правових норм може підірвати довіру між бізнес-партнерами, інвесторами та державою. Психологічно, довіра є ключовим елементом успішної підприємницької діяльності, і її дефіцит може гальмувати професійне становлення підприємця;

3) зростання рівня стресу та невизначеності. Ведення бізнесу поза правовим полем або в умовах постійного порушення законодавства створює значний психологічний тиск, підвищує рівень тривожності та відчуття незахищеності. Це негативно впливає на психологічний добробут підприємців та їхню здатність до інновацій та ризику;

4) ускладнення адаптації до європейських стандартів. Європейське бізнес-середовище характеризується високою правовою культурою. Психологічна неготовність молодих українських підприємців до сприйняття та дотримання цих стандартів може стати значною перешкодою на шляху євроінтеграції їхнього бізнесу. Йдеться не лише про знання законів, а й про внутрішню готовність діяти в правовому полі.

Відмітимо, що правова культура підприємця охоплює знання законодавства, розуміння юридичних прав та обов'язків, дотримання правових норм у професійній діяльності, а також психологічну готовність діяти у межах правового поля. На думку Л.М. Сідака і К.В. Ципишука, морально-правова культура є основою професійної самореалізації правника, що, на нашу думку, повною мірою стосується і сфери підприємництва [1].

Формування правової культури не є винятково правовим або етичним процесом – воно тісно пов'язане з низкою інтра- та інтерперсональних психологічних чинників:

1. Правосвідомість та права ідентичність. Політико-правова культура, як зазначає О.М. Васильченко, формується через усвідомлення особистістю своєї ролі у правовому полі суспільства [2]. Молодий підприємець із сформованою правовою ідентичністю схильний до дотримання законодавчих норм та ініціювання етичних бізнес-практик.

2. Мотиваційна сфера. Внутрішня мотивація до правомірної діяльності базується на ціннісно-сміслових орієнтирах особистості. За Ю.Ф. Пачковським, саме внутрішні переконання, а не зовнішній контроль, формують сталість правової поведінки [3].

3. Емоційна стійкість і саморегуляція. В умовах ризику, інтенсивної конкуренції чи адміністративного тиску здатність до самоконтролю та подолання стресу є критично важливими психологічними детермінантами збереження правової поведінки.

4. Соціальні установки, стереотипи та правовий нігілізм. Встановлено, що просвітницько-розвивальні програми здатні модифікувати фундаментальні соціальні установки, які є предикторами правової поведінки, зокрема у середовищі молодих осіб, що розпочинають власну справу.

5. Саморефлексія та етична відповідальність. Встановлено прямий зв'язок між рівнем розвитку саморефлексії та морально-етичними рішеннями підприємця. Уміння здійснювати критичний аналіз власної поведінки стосовно її конгруентності з правовими нормами та соціальними очікуваннями розглядається як фундаментальна умова становлення правослухняності як інтегральної риси особистості.

У країнах Європейського Союзу сформовано чіткий алгоритм в рамках комплексного підходу до правового виховання підприємців, що включає:

- Інтеграцію правової освіти у бізнес-освіту. У бізнес-школах впроваджуються міждисциплінарні модулі з етики, права та організаційної психології.

- Використання етичних кодексів та комплаєнс-політик. М. Сачман та С. Сілбі вказують, що дотримання правових та етичних норм є індикатором організаційної легітимності [4; 5].

– Розвиток правової свідомості через стажування та наставництво. У таких країнах як Німеччина, Нідерланди та Польща діють програми правового менторства, орієнтовані на молодих підприємців.

На основі проведеного дослідження нами розроблені орієнтовні рекомендації з метою підвищення ефективності формування правової культури молодих українських підприємців. Вважаємо за доцільне:

1) Здійснювати розробку та впровадження в практику навчальної діяльності спеціалізованих ЗВО міждисциплінарних освітніх програм з інтеграцією правових, психологічних та етичних компонентів. Поєднання знань із різних сфер суспільної практики активізує когнітивну гнучкість, сприяє формуванню системного мислення та усвідомленого ставлення до правової поведінки як до складової професійної ідентичності.

2) Впроваджувати в навчальний процес ЗВО систему тренінгів з розвитку емоційного інтелекту, саморефлексії та правової ідентичності. Розвиток емоційного інтелекту підвищує здатність до саморегуляції, емпатії, конструктивного вирішення конфліктів, що критично важливо в умовах правового середовища. Рефлексивні практики формують стійкі внутрішні орієнтири щодо права, справедливості, відповідальності.

3) Запроваджувати менторські програми, орієнтовані на моделювання правової поведінки через приклади успішних підприємців. Моделювання поведінки на основі соціального навчання (за А. Бандурою) сприяє формуванню адаптивних стратегій правової діяльності. Приклад значущого «іншого» активізує мотивацію до наслідування та позитивну ідентифікацію з етичною поведінкою.

4) Популяризацію участі в міжнародних навчальних програмах, які формують інтернальну мотивацію до правомірної підприємницької діяльності. Залучення до міжнародного досвіду дозволяє зняти обмежувальні переконання, пов'язані з правовим нігілізмом, формує відкритість до нового досвіду, розвиває внутрішню мотивацію до дотримання стандартів права та етики, а не лише страх санкцій.

5) Стимулювання корпоративної етичної відповідальності через адаптацію європейських моделей комплаєнсу. Створення чітких стандартів поведінки та правил у колективі формує відчуття безпеки, структурованості, сприяє зниженню

тривожності та розвитку внутрішньої відповідальності, а також зменшує ймовірність моральної дезорієнтації чи «виправдань» неправомірної поведінки («так роблять усі»).

Отже, формування правової культури молодих підприємців є багатовимірним процесом, що вимагає інтеграції правових знань, психологічних установок, етичних переконань та соціальної відповідальності. Комплексне врахування психологічних чинників та адаптація європейських практик створюють умови для становлення нового покоління підприємців, здатних діяти в рамках закону, етики та суспільного блага.

Список використаних джерел

1. Сідак Л.М., Ципищук К.В. Морально-правова культура – основа професійної самореалізації юриста. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Суперечності взаємодії моралі і права в сучасному українському суспільстві»* 30 травня 2019 року. Харків, 2019. С. 60–64.

2. Васильченко О.М. Політико-правова культура: особливості психологічного дослідження. *Актуальні проблеми юридичної психології*. 2014. С. 12–14.

3. Пачковський Ю.Ф. Психологія підприємництва. Київ: Каравелла, 2006.

4. Suchman M.C. Managing legitimacy: Strategic and institutional approaches. *Academy of Management Review*, 1995.

5. Silbey S.S. The common place of law: Stories from everyday life. University of Chicago Press, 1998.

Андрій Ковальов,

здобувач ступеня доктора
філософії в галузі психології
ДЗВО «Університет менеджменту
освіти» НАПН України

ДОВІРА ДО СЕБЕ ЯК РЕСУРС ПСИХОЛОГІЧНОЇ САМОРЕГУЛЯЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ У КРИЗОВИХ УМОВАХ: ОРГАНІЗАЦІЙНО- ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВИМІР

Постановка проблеми. В умовах воєнного стану та високої невизначеності роль довіри до себе (self-trust) набуває особливого значення для психологічної стійкості військовослужбовців. На відміну від загальної впевненості,